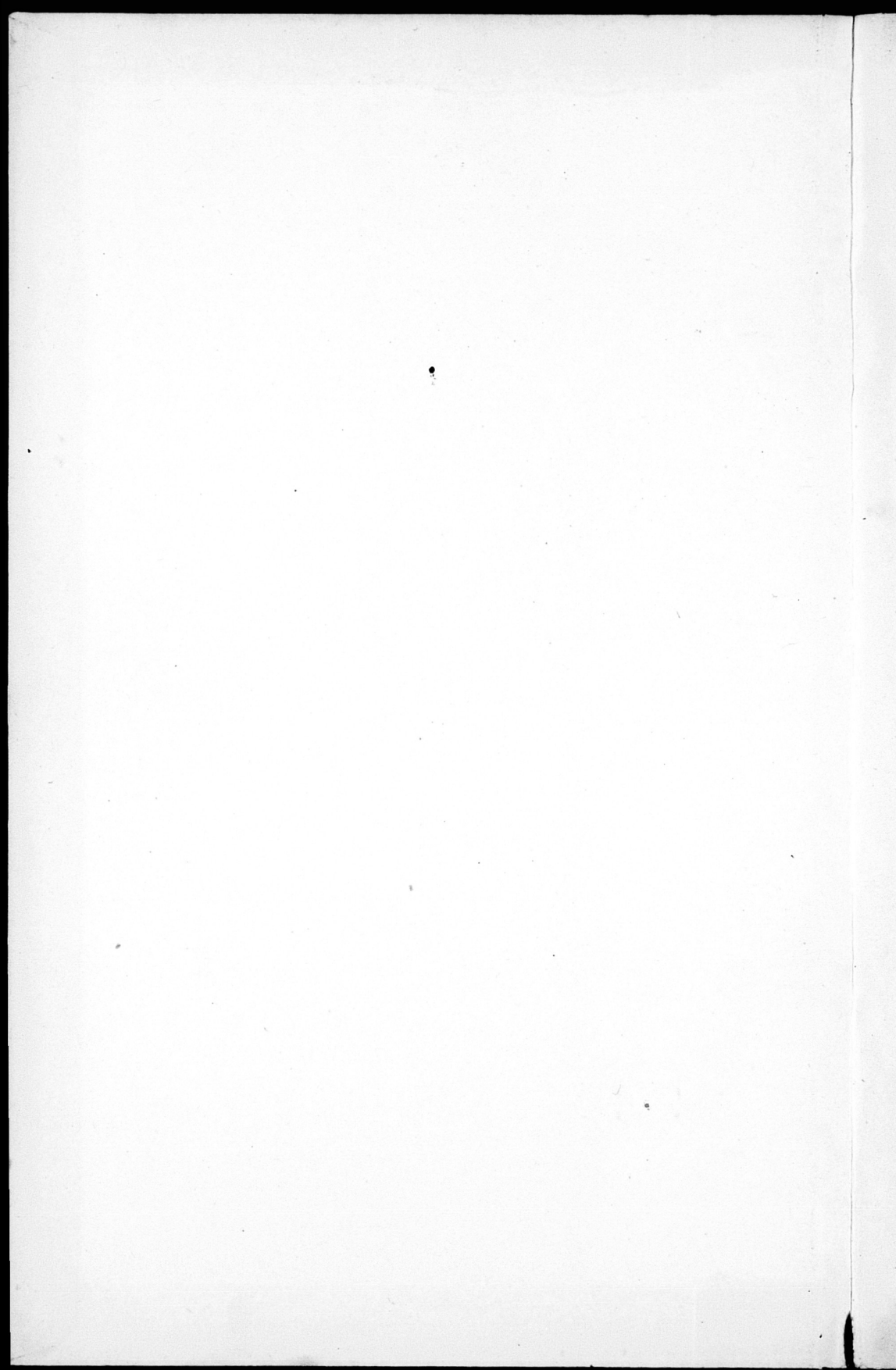
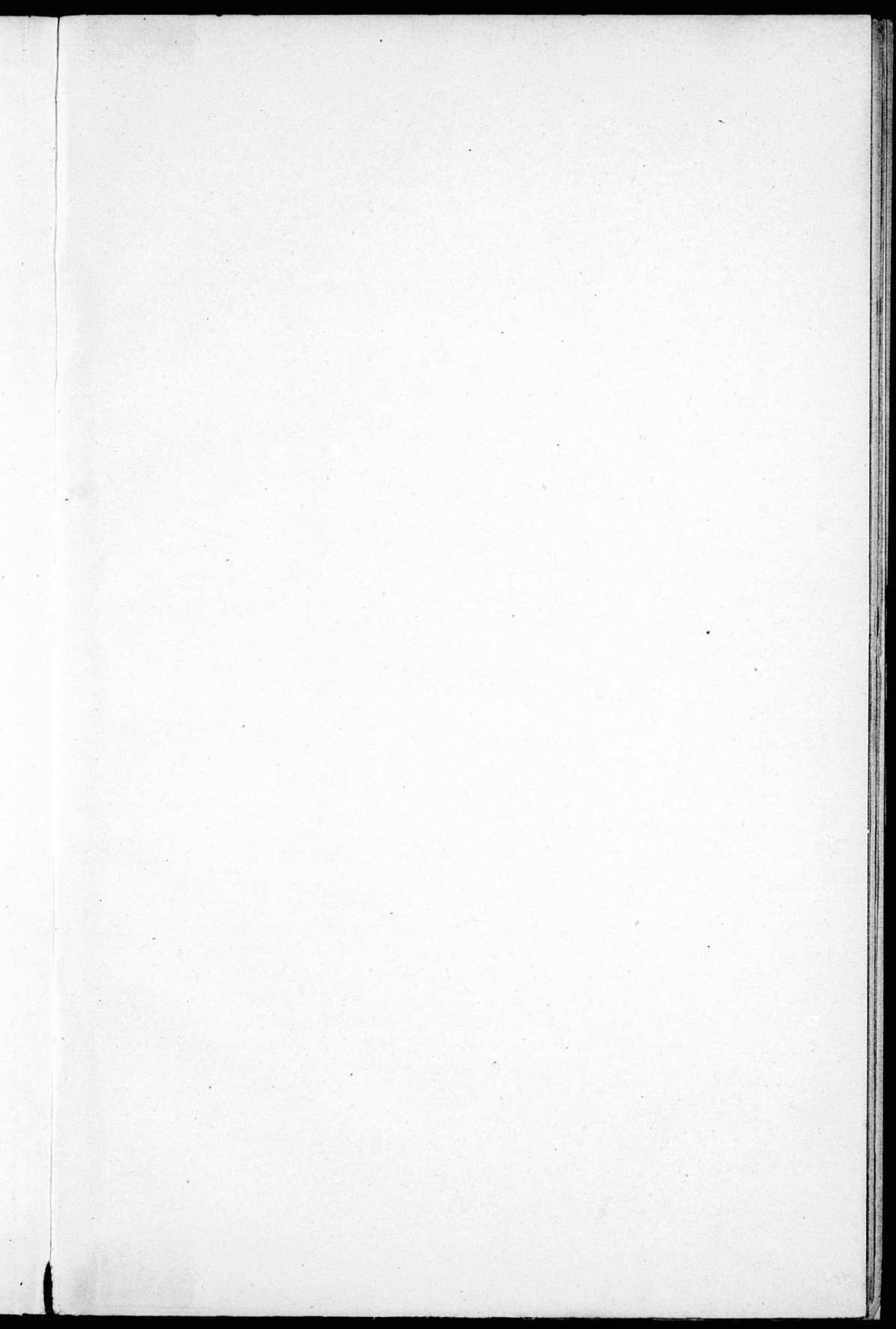

C

2084

BIBLIOTHEEK UNIVERSITEIT UTRECHT

3088 056 5

Overgedrukt uit den *Schat der Gezondheid*, Jan. 1862.

DOLLE HONDEN

(Vertaald uit BLACKWOOD'S *Edinburgh Magazine*, Augustus 1861.)

Iedereen weet, dat de honden onderhevig zijn aan eene vreeselijke ziekte, welke op andere dieren en op den mensch kan worden overgebracht: eene ziekte verschrikkelijk in hare verschijnselen en doodelijk in hare uitwerking. Slechts weinigen echter zijn bekend met de kenteekenen en verschijnselen dezer ziekte; en naardien het onmogelijk is haar te genezen, is het van zooveel te meer gewigt haar te voorkomen. Wij zullen daarom dit onderwerp, om zijne groote belangrijkheid, eenigzins uitvoerig bespreken.

I.

ALGEMEENE DWAALBEGRIPPEN.

Onder deze benaming valt nagenoeg elke meening welke men gewoonlijk over dolle honden koestert; want het is verwonderlijk hoezeer over een onderwerp, dat zulk eene vreesselijke belangrijkheid heeft, de gang hebbende denkbeelden niet alleen onjuist, maar ten eenemale en op verderfelijke wijze verkeerd zijn. Om met een te beginnen: hondsolheid wordt ook genoemd *watervrees* of *hydrophobie*, waardoor men grooten afkeer van water te kennen geeft. Dit nu is niet alleen eene verkeerde benaming — we zouden

er dan naauwelijks van melding maken — maar het is eene verkeerde beschrijving, welke ernstige teregtwijzing behoeft. Nu eenmaal de benaming watervrees door het volk is aangenomen, en het denkbeeld dat dolle honden bang voor water zijn algemeen en vast geloofd wordt, moet het zien van een hond, die niet graagte, water oplekt of bereidwillig in het water springt, natuurlijk negen en negentig van de honderd menschen er toe brengen om te zeggen of te denken — „hij drinkt, dus kan er geen gevaar bij wezen.” De waarheid is, dat „*brandende dorst een van de kenmerkende teekenen is van de dolheid*” in hare eerste tijdperken. Het is waar, en zeer opmerkelijk, dat bij den *mensch* een onbeschrijfelijke angst voor water, of eenig ander vocht, kenmerkend is voor de *latere* tijdperken der ziekte; zoodat voor de ziekte bij den mensch de naam hydrophobia of watervrees niet ongepast is. Wij zullen hiervan weldra voorbeelden zien. Maar bij honden is dit een zoo weinig te vertrouwen verschijnsel, dat het niet meer dan ééns op de vijftig gevallen voorkomt. „Il est désormais acquis à la science” zegt de laatste gezaghebbende schrijver over dit onderwerp, „que c'est précisément un signe de la rage, lorsque la soif est trop ardente; et que jamais appellation plus fausse, plus absurde, et en même temps plus dangereuse, ne fut appliquée à aucune maladie que celle de hydrophobie à la rage du chien. 1)

Eene tweede volksdwaling schrijft het dol worden der honden toe aan de hitte der „hondsdagen.” 2) In Julij en Augustus worden allerlei voorzorgen genomen waaraan niemand een oogenblik denkt in November en December. Eene vaderlijke politie is in de meeste landen van Europa er op uit, goeddelijk te waken dat zij trouw worden aangewend. De zaak is eenvoudig deze: honds-dolheid en hondsdagen hebben niets gemeens met elkander dan eenige gelijkheid in klank. Honden kunnen in elke maand des jaars dol

1) SANSON: Le meilleur préservatif contre la rage. Etude de la physiognomie des chiens et chats enragés. 1860.

2) Hondsdagen werden oorspronkelijk genoemd die dagen, waarop de ster *Sirius*, ook *hondsster* genoemd, te gelijk met de zon zich aan de oosterkim vertoont. Men zie hierover een opstel van professor ENSCHEDÉ in: *Blikken in het leven der natuur*, 1856, N°. 3.

worden; het is evenwel uitgemaakt, dat in de maanden Julij en Augustus juist de *minste* dolle honden voorkomen. Tegen de oppervlak-kige schatting der volksmeening kunnen wij de naauwkeurige opgaven stellen van de veeartsenij-scholen te Alfort, Toulouse en Lyon en deze toonen aan, dat niet in de *warmste*, maar in de *vochtigste* maanden, de groote meerderheid der gevallen wordt waargenomen. Hun aantal is in April, November en December twee en driemaal zoo groot als in Junij, Julij en Augustus.

Dat „de warmte van het weder” *niet* de oorzaak der dolheid is, wordt duidelijk bewezen door het feit, dat de ziekte in heete landen zeldzaam en in sommige zelfs onbekend is. Du CHAILLU vermeldt dat ofschoon „de meeste dorpen in West Afrika wemelen van honden, de inboorlingen, zelfs niet van hooren zeggen, eenige kennis dragen van eene op hondsdolheid gelijkende ziekte.” Dr. WATSON maakt de opmerking dat zij onbekend is op Cyprus en in Egypte. Ik geloof dat zij aan Zuid Amerika vreemd is of was. Zij schijnt op Jamaica te zijn aangebragt, nadat dit eiland er minstens 50 jaren van was vrij geweest; en Dr. HEINEKER zegt dat op het eiland Madera een overgroot aantal kwade honden gevonden wordt, dat zij door nagenoeg alle ziekten aangedaan, door vliegen gekweld worden en hette en dorst en honger moeten verduren en er echter nooit één dolle hond gezien is. 1)

De meening dat de ziekte door „de hitte der hondsdagen” ontstaat, leidde gemakkelijk tot de gevolgtrekking, dat men het aan hevigen dorst moest toeschrijven dat de ziekte zich vertoont. In zooverre als men door deze dwaling er toe gebragt is geworden, om meer zorg voor de behoeften der honden te hebben en hun den toegang tot water te verzekeren, was dit eene dwaling welke eene goede zijde had. Maar uit een wetenschappelijk oogpunt, zijn wij gehouden te zeggen, dat dorst, hoe hevig ook, niet in staat is dolheid te veroorzaken. Men heeft honden aan de wreede proef van volstreckte onthouding van water onderworpen, terwijl zij aan een muur onder eene brandende hitte gekeetend waren. Zij stierven van dorst, doch vertoonden geene teekenen van dolheid. Dorst kan bij den mensch ijling te weeg brengen; maar

---

1) WATSON: *Principles and practice of Physic*. Vol. II p. 619.

ijling is geen hondsdolheid, en heeft er in geen enkel opzigt iets mede gemeen.

Eene andere volksdwaling bestaat in de meening, dat dolle honden schuim om den bek hebben, en wild rondlopende naar menschen en dieren bijten, of althans door woedende wildheid hunne dolheid verraden. Maar terwijl gezonde honden zeer dikwerf schuim om den mond hebben, vertoont dit zich slechts in een enkel tijdperk der hondsdolheid. En wat hunne woede betreft, de meeste dolle honden zijn zacht en liefkozend jegens hunne meesters en bevriende personen, al bijten zij naar andere honden. Alleen honden die gezond zeer woest zijn, zijn dit ook in hooge mate als zij dol zijn.

Zeer algemeen geloofd men nog, dat wanneer iemand door een gezonden hond wordt gebeten en die hond later dol wordt, de gebeten persoon dan ook door hondsdolheid wordt aangegrepen, om het even hoeveel maanden of jaren er sedert de verwonding verlopen zijn. Als een gevolg van dit ongerijmde vooroordeel, worden dikwerf gezonde honden gedood om te voorkomen dat zij dol worden. Slechts kort geleden was hiervan een voorbeeld in Londen, en ongelukkiger wijs stierf de gebeten persoon door zijn vreeselijken angst van dol te zullen worden. Uit de verschijnselen was het klaar en duidelijk dat hij *niet* aan watervrees leed, en zeer te regt betuigde de magistraat er zijne afkeuring over dat men den hond gedood had, voordat gebleken was, of hij dol was al of niet. Hoe men in zulk een geval te handelen hebbe is zeer eenvoudig. Wordt de hond verdacht van dol te wezen, dan moet hij op een veilige plaats worden vastgelegd, tot dat de ziekte zich openbaart. Hierdoor kan het spoedig blijken of het vermoeden gegrond en of de hond dol was of niet. Deze handelwijze zou dikwerf het gemoed van den gebeten persoon en dat zijner betrekkingen zeer verligten, en den verschrikkelijken angst doen verdwijnen, waaraan zij, trots alle heekundige hulp, noodzakelijk gedurende eenige weken zijn blootgesteld.

Eindelijk moeten wij opmerken, dat het in geen deele waar is, wat algemeen onder het volk geloofd wordt, dat namelijk ieder die door een dollen hond gebeten wordt, zeker dol wordt. Zelfs al worden geene voorzorgen genomen is de kans toch zeer sterk daartegen. Natuurlijk zal niemand die bij zinnen is, het ge-

vaar willen loopen. Maar het is toch troostrijk, te weten, als men zich aan heelkundige hulp onderworpen heeft, dat zelfs zonder deze, de kans groot is dat de ziekte niet is medegedeeld. — De boven vermelde dwalingen zijn verderfelijk in verschillende mate; maar zij zijn het hoofdzakelijk, doordien zij de wezenlijke verschijnselen doen over het hoofd zien, welke anders de opmerkzaamheid op het gevaar zouden kunnen rigten. En hoe groot dit gevaar is, kan in vier woorden worden gezegd „er is geen hulp.” De geneesheer die geneest is „de dood.” — *ιατρος ιαται θανατος*. Mensch of dier, eens met het gif besmet, is gedoemd tot een zeker en vreesselijk uiteinde. De opname in het ligchaam (infectie) van het gif kan, na de beet, voorkomen worden door heelkundige hulp of door eene natuurlijke onvatbaarheid van het gebeten individu om door het gif te worden aangedaan; maar is die opname, die infectie, eens geschied, dan helpt geen geneesmiddel, hoe ook genaamd. De gedenkboeken der geneeskundige ervaring vermelden talrijke gevallen van schadelooze verwondingen door dolle dieren, doch geen enkel van welbewezen dolheid dat in zijn loop gestuit is.

II.

WATERVREES (HONDSOLHEID) BIJ DEN MENSCH.

Vroeger hebben wij reeds opgemerkt, dat deze ziekte bij den mensch zich kenmerkt door eenen eigenaardigen afkeer van water en dat deze een standvastig verschijnsel er van is. Gelukkig komt zij zeldzaam voor, zoodat zelfs geneesheeren van veel ervaring, ze nooit hebben waargenomen. Wij willen hare verschijnselen door de verkorte mededeeling van een paar gevallen doen kennen.

Een koetsier werd door een hond in de rugzijde der regter hand gebeten, zonder dat de huid gekwetst werd of bloedde; alleen was de indruk der tanden er op te zien. Ongeveer tien weken later, zwol de hand een weinig op en deed zij hem pijn; die pijn nam den volgenden dag nog toe. Daags daarna waschte hij zich niet — als naar gewoonte — hoofd en lijf met koud water om een

krampachtig gevoel in de keel. De pijn klom en breidde zich verder uit; hij kon niet slapen, voelde zich den volgenden dag onwel, kon de hand niet goed gebruiken en kreeg pijn in den schouder, die echter na eene aderlating veel verminderde. Doch daags daaraan gevoelde hij zich geheel ziek. Kramp in de keel belette hem het slikken van vocht; zonder veel tegenzin waschte hij zich echter de handen, doch bood men hem water tot drinken aan, dan bragt hij het wel aan den mond, maar trok dan met een stuipachtige trilling het hoofd terug; hij werd droefgeestig en onrustig en als men zich rondom zijn bed bewoog, dan klaagde hij over de lucht die hem daarbij tegenwoei; overigens lag hij rustig te bed en had het uiterlijk van een gezond mensch. Inmiddels was de pijn in den arm verdwenen en had hij wat hoofdpijn gekregen. Gedurende een paar dagen bleef zijn toestand zoo ongeveer dezelfde. Toen klaagde hij over een kleverigen mond en bewoog dien als om te bijten; hij verzocht dat men hem een dwangbuis zoude aandoen, waarbij hij zelf met de meeste bedaardheid behulpzaam was. Den volgenden dag waren zijne geestvermogens belemmerd, in de laatste uren van zijn leven steunde hij veel en wierp zich in bed van de eene zijde naar de andere; hij verminderde trapsgewijs en stierf in den avond.

Een tweede geval — even als het voorgaande aan DR. WATSON ontleend — betreft de beet van eene kat op den 1sten Januarij (dus zeker niet op een der *hondsdagen*). Eene dame nam eene kat, welke met een hond en later nog met eene kat gevochten had, op den schoot en werd er door in den vinger gebeten. Ware zij met het altijd verdachte van zulk een ongeval bekend geweest, ze had zeker onmiddellijk den heelmester ontboden. Doch niet iederen bedenkt altijd dat katten, niet minder dan honden, aan dolheid ondèrhevig zijn; immers dan zou men niet zooveel dwaze politiematregelen nemen tegen honden in de warme dagen en op de katten in het geheel niet letten. Nog minder is men doordrongen van de noodzakelijkheid om zich te vergewissen omtrent het doen en laten van het dier dat gebeten heeft. Deze kat nu werd gedood, doch zij had eerst nog anderen gebeten. Van 1 Januarij tot 14 Maart vertoonden zich geene verontrustende verschijnselen, doch op dien dag ontstond algemeen onwelzijn. Op den 16^{den} voelde de zieke pijn, van den gebeten vinger af langs den arm tot in de borst,

welke slechts kort duurde en niet teruggekomen is. Op den 17^{den} werd het slikken moeilijk. Op den 18^{den} vond DR. WATSON haar met verwilderden blik in bed liggen. De tong was droog en beslagen, de pols weinig versneld. De zieke was uiterst zwak. Toen men haar een stukje ijs gaf, stak zij het ijlings in den mond, trok daarop het hoofd naar achteren, maakte met den arm eene afwerende beweging, zuchtte bij herhaling; doch zij kon het ijs niet inslikken. Later gelukte het haar, doch niet zonder veel moeite, met een theelepeltje wat thee te drinken. De geneesheer meende, dat zij vermoedde wat haar scheelde, want zij zeide, dat het drinken van thee eene proef zoude zijn. Zonder veel moeite gebruikte zij een gekookt ei; en door de omstanders daartoe aangemoedigd, slikte zij met schijnbare gemakkelijke theelepelsgevijs een glas wijn tot aan den laatsten theeepel, waarvan ze met schrik in 't oog, terug week en ontmoedigd uitriep, „het is niet beter.” Zij stierf den volgenden morgen; tot het laatste oogenblik toe bij volle kennis.

Het verdient opmerking, dat lijders aan watervrees allen niet slechts afschrik hebben van water — geheel anders dan dulle honden — welke toeneemt bij de poging om water te slikken; maar dat ook het geluid zelfs van water dat in eenig vaatwerk gestort wordt, en somtijds ook alleen het zien er van, en in enkele gevallen het noemen er van, reeds verschrikkelijk snikken doet ontstaan. Een stroom koude lucht en zelfs ook het zien in een spiegel kan gelijksoortige verschijnselen opwekken. In het laatstvermelde geval van DR. WATSON was hiervan niets aanwezig.

Niet geheel zonder grond wordt verondersteld, dat bij den mensch veel aan de watervrees wordt toegeschreven, wat op rekening moet gesteld worden van de verbeelding of voorstelling des lijders, en zijn oorsprong heeft in wat zij omtrent de ziekte weten of gehoord hebben. Ook is het niet wel mogelijk eene scherpe lijn te trekken, tusschen de uitwerkselen, welke onmiddellijk van de ziekte als zoodanig, en die, welke door des lijders verbeelding worden voortgebracht. Dat evenwel de meest opmerkelijke angst voor water, bij het zien en hooren daarvan, dadelijk gevolgen der ziekte zijn en niet aan de voorstelling der zaken kunnen worden toegeschreven, wordt voldoende bewezen door het feit, dat ook zeer jonge kinderen die niet minder duidelijk vertoonen dan

volwassenen. Tot opheldering vermelden wij nog — doch zeer verkort — het door ROMBERG uitvoerig medegedeelde geval. 1) Een zesjarige knaap werd door een hond in den vinger gebeten. In overeenstemming met een volksbijgeloof sneed men den hond eenig haar af en legde dat op de wond, welke binnen de week geheel genezen was. Tot den 30sten Augustus — acht en twintig dagen nadat hij was gebeten — was de jongen volmaakt wel en opgeruimd, doch toen klaagde hij over pijn in den vinger, welke zich den volgenden dag over de geheele hand uitbreidde, de ademhaling werd moeilijk en hij bragt een rusteloozen nacht door. 's Morgens verlangde hij, in plaats van de gebruikelijke koffij, water, doch toen hij het zag rilde hij en dafde het met geweld van zich af. Hij was niet in staat eenig voedsel vloeibaar of vast, tot zich te nemen; het zien er van was hem zelfs onaangenaam.

Gedurende den volgenden zeer onrustigen nacht, klaagde hij aanhoudend over dorst en toch kon hij niets vloeibaars slikken. Den 2^{den} September strekten de pijnen zich naar den arm en het oor uit; een luchtstroom hoe ligt ook — b. v. die door het eenvoudig opligten der dekens veroorzaakt, of het opsprekelen van eenige droppels water op de huid, — wekte dezelfde aanvallen op als pogingen om te drinken. Zijne bewustheid was ongestoord, zijne oogen schitterden, zijn gelaat was rood, en zijne trekken drukten hooge benaauwdheid uit. „Ik hield hem”, zegt ROMBERG, 2) „een theeschoteltje met bier voor en zette hem aan om te drinken, maar het gezigt alleen ontstemde het kind; toen ik het schoteltje aan den mond bragt, ontstonden snikkende ademhaling, ineenkrimpen van het gansche ligchaam, met afkeering van het gelaat naar de andere zijde, wild rollen der oogen — en bij herhaling der proef tot drie malen toe, altijd dezelfde verschijnselen. Bij het zien van een glas water, was de onrust veel grooter, de huivering nog sterker.” Het is duidelijk, dat dit zesjarige kind nooit eenig werk over watervrees had gelezen en het is niet waarschijnlijk, dat het ooit gehoord had van het doen en laten van lijders er aan; en toch waren zijne gedragingen volkomen gelijk aan die van vol-

---

1) *Leerboek der zenuwziekten*, door M. H. ROMBERG. pag. 540 e. v.

2) T. a. p. bladz. 542

wassen zieken. Werd hij sterk aangespoord om te drinken en hem gezegd dat hij zou sterven, indien hij het niet deed, dan greep hij het kopje met bevende hand en bragt het aan den mond, huiverde er tegen en wilde het teruggeven; doch op bedreiging greep hij andermaal moed en, ofschoon er hik ontstond, slikte hij driftig en met de grootste inspanning een half theelepeltje in. „Daarop stak ik den steel van eenen lepel in het water, en liet dit, gedurende verscheiden minuten, op de tong droppelen. Deze geringe hoeveelheid slikte hij zonder veel moeite en huivering door.” Hij kon water zien en zelfs er zijne handen in wasschen zonder huivering. Het zien van een spiegel of van de gepolijste oppervlakte van een uurwerk bragt geene uitwerking te weeg.

Voor wij van dit gedeelte van onzen arbeid afstappen, moeten wij nog opmerken, dat de volksmeening, dat lijdens aan watervrees blaffen en trachten — even als honden — op vier beenen te loopen, niets anders is dan eene verkeerde opvatting van verschijnselen, welke op redelijke wijze kunnen worden verklaard. Het „blaffen,” is niets anders, dan de hevige inspanning des lijdens om de keel te bevrijden van den kleverige slijm, welke hem hindert; en de poging om op vier beenen te gaan, is het onvermogen om staande te blijven, hetwelk somwijlen bij aandoeningen van het ruggemerg wordt waargenomen.

III.

OORSPRONG DER ZIEKTE.

Of de hondsdoelheid alleen door overplanting van het eene dier op het andere, dan of zij nog tegenwoordig ook, gelijk men het noemt, van zelve ontstaat, is niet geheel uitgemaakt. Zeker is het, dat de grootste autoriteit ten aanzien van het behandelde onderwerp, de wereldberoemde Engelsche veearts YOUATT, meent, dat zij thans niet meer spontaan (van zelve ontstaan) voorkomt en dat zij voor goed zou kunnen worden uitgedelgd, ware het mogelijk eene strenge quarantaine te handhaven en elken hond (laat ons er bij voegen ook elke kat) gedurende acht maanden afzonderlijk op te sluiten.

Zij die meenen dat de ziekte van zelve ontstaan kan, beperken toch de mogelijkheid er van tot het geslacht der honden en dat der katten. Slechts de hond en de kat, die als huisdieren

in onze omgeving leven, kunnen geacht worden zeer gevaarlijk voor ons te zijn. Vossen en wolven komen bij ons te lande zoo goed als niet voor. 1) Leeuwen, tijgers en panthers, wij ontmoeten ze niet of wij moeten ons met opzet in hunne nabijheid begeven, en ofschoon een dolle leeuw zeker een allerverschrikkelijkst dier wezen zou, zoo zal men ook een volmaakt gezonden leeuw denklijk evenzeer vermijden als een dollen.

Is men door hond of kat gebeten, dan behoort men de volgende voorschriften op te volgen. Eerst moet men, zoo mogelijk, uitmaken of het dier teekenen von dolheid vertoond heeft; en ten tweede: heeft men voldoende grond om het dier voor dol te houden, dan stelle men zich onverwijld onder heelkundige behandeling. Kan men omtrent den toestand van het dier geene voldoende inlichting bekomen, dan doe men het gebeten deel, uit voorzorg, uitsnijden. 2) Om te voorkomen dat men zonder noodzakelijkheid aan verwonden pijnen veroorzake en om de nog grootere smarten van verschrikkelijken angst, welke somwijlen krankzinnigheid kan te weeg brengen te vermijden, moet men zooveel mogelijk de kennis verbreiden der standvastige en karakterestieke kenteekenen der dolheid. Het publiek moet zich ontdoen van die menigte ganghebbende bijgeloovigheden, welke eeuwen heugende onwetendheid aan dit onderwerp heeft verbonden. Het moet leeren, standvastig de meeningen te verwerpen, waarop tot nu toe zijn bijgeloof berustte, en vast in het geheugen prenten, wat wetenschappelijke waarneming en proefnemingen als waar hebben doen kennen.

Het is inderdaad van veel gewigt, dat het volk in het algemeen wete, dat de kenmerkende teekenen van hondsdolheid, met evenveel zekerheid te onderkennen zijn, als die van mazelen en pokken. Er bestaan vaste, onwankelbare teekenen welke het bestaan der ziekte aantoonen en er zijn verschillende voorafgaande verschijnselen, welke, heeft men ze opgemerkt, ons moeten waarschuwen, om, in tijds, alle gevaar te ontgaan. Welke deze zijn zullen wij thans gaan aantoonen.

1) Ook bij *paarden, runderen, varkens, schapen* en *geiten* die door dolle honden waren gebeten, is de ziekte voorgekomen. Van zelve zag men haar ontstaan, behalve bij honden en katten, bij *vossen, wolven* en *marters*. (Z. SCHÜRMEYER, *Handb. d. geneesk. policie*, § 171.) RED.

2) Of althans zeer krachtig *uitbranden*. RED.

IV.

KENTEEKENEN VAN DOLHEID.

Een der allereerste verschijnselen, waarop ieder die met honden te doen heeft bijzonder letten moet, is *knorrigheid* verbonden met buitengewone *rusteloosheid*. Dit kan natuurlijk ook door eenige andere ziekte worden veroorzaakt; maar 't is toch een teeken, dat men niet moet uit het oog verliezen. Is dolheid er de oorzaak van, dan legt de hond zich uren achtereen gedoken in zijn mand, of trekt den kop tusschen de pooten en de borst. Hij toont geene neiging om te bijten; komt, als hij geroepen wordt, doch langzaam en morrend. Kort daarop wordt hij rusteloos, zoekt eene andere rustplaats en is nooit lang met dezelfde te vreden. Dan keert hij naar zijn mand terug en verandert voortdurend van houding. Hij staat op en gaat weer liggen, plaatst het ligchaam op allerhande wijzen, schikt zijn nest met de pooten, terwijl hij het met den bek schudt, op een hoop, waar hij dan, met zekere zorg de borst tegenaan legt, dan staat hij weder op en pakt alles buiten zijn hok of mand. Ligt hij niet vast, dan is het of hij denkt dat iets verloren is en snuffelt met vreemde woestheid en onbestemdheid de kamer rond. Een hond die zoo doet moet nauwkeurig bewaakt worden. Begint hij, in zijn nest liggende, vreemd rond te kijken, heeft hij daarbij een somber en argwanend voorkomen, dan kan men zeker wezen, dat de dolheid weldra zal uitbarsten. Soms loopt hij, naar wie hij lief heeft toe en ziet hen strak aan, alsof hij, volgens YOUATT, zou willen zeggen, „ik voel mij zoo ziek, hebt ge er niet mee te doen?”

De waarneming van alle veeartsen toont aan, dat in den aanvang der ziekte geen groote neiging om te bijten, dan alleen bij van nature kwade honden, bestaat, maar integendeel dikwerf eene vermeerderde neiging tot liefkozen zich openbaart. YOUATT vermeldt dit opzettelijk. „In de eerste tijdperken der ziekte,” zegt hij, „schijnt de gehechtheid van den hond aan zijnen meester snel toe te nemen. Bijna zonder ophouden lekt hij hem de handen, het gelaat of eenig ander ligchaamsdeel.” Ja zelfs in de laatste en hevigste tijdperken der ziekte hebben sommige honden geen lust

tot bijten. Een fraaije, groote New-Foundland hond stak stervende den poot nog vriendelijk uit. SANSON meent zelfs, dat, indien men een dollen hond buiten alle hem tergendende invloeden kon houden, zijn dood zacht wezen zou, zonder eenig teeken van woede gedurende het beloop zijner dolheid.

Van den anderen kant moet men echter ook niet vergeten, dat er dolle honden zijn, welker woede geen palen kent. Dreigt men hen met een stok, dan vliegen zij er op aan, grijpen hem met den bek en schudden hem woedend heen en weder. Zij springen aanhoudend den ketting ten einde en trachten dien met de tanden te verbreken. Zij bijten hun hok aan stukken. Het zien van een anderen hond wekt inzonderheid hunne woede op. Maar ofschoon zulk een woest dier deze woede reeds vroeg openbaart, moeten wij ons hoeden voor de gewone verkeerdheid van zulk vertoon aftewachten. De vroegtijdige verschijnselen van onrust, knorrigheid, of overdreven en hinderlijke liefkozingsen, verdienen niet minder opmerkzaamheid. Geen dier wordt plotseling, op ééns dol. Er zijn altijd verschillende tijdperken van voorafgaande verschijnselen. Onder deze is er een dat wel niet altijd, doch meestal zich vertoont, en geheel afdoende is en dat is *zinsverbijstering* (hallucinatie).

Sommige lezers, die zonder bedenking spreken over dolheid van honden, zullen verwonderd zijn te hooren, dat dieren even als menschen, aan zinsbegoocheling onderhevig zijn. Ieder veearts weet echter, dat dit het geval is. YOUATT verhaalt, dat hij eens door een geneesheer in een twijfelachtig geval werd geraadpleegd: een hond had een heer gebeten, die dacht dat de hond onmogelijk dol kon zijn, omdat hij niet bang voor water was. Maar uit de duidelijke, bij den hond aanwezige teekenen van zinsverbijstering, maakte YOUATT zonder eenigen twijfel op, dat er dolheid bestond — en dit bleek ook zoo te zijn. Dezelfde schrijver zegt: „ik heb bij herhaling den dollen hond, na eene kortstondige kalmte, met onmiskenbare woede in het gelaat, zien opspringen en met wild gehuil naar het uiteinde van den ketting snellen; op een anderen keer staart hij de spijkers in de planken van zijn hok aan, en wanende dat zij zich bewegen, vliegt hij er op aan en bezeert hij zich bitter.”

Deze zinsbegoochelingen, welke geen standvastig verschijnsel der ziekte zijn en door sommige schrijvers ontkend worden, schijnen

in haar wezen veel overeenkomst te hebben met die van aan watervrees lijdende menschen. Ook deze worden somwijlen door duizenden schijnbeelden vervolgd, zij houden zamensprekingen met denkbeeldige personen, wanen zich door moeilijkheden omgeven en in den grootsten druk. Worden zij met eenigen klem aangesproken, dan verdwijnen die beangstigende voorstellingen in een oogenblik, en zij spreken weder even duidelijk en samenhangend als in gezonden toestand. Zoo wordt ook de dolle hond door de stem zijns meesters, als door een tooverslag aan den maalstroom zijner ziekelijke voorstellingen onttrokken en kruipt met de gewone betuigingen van genegenheid naar hem toe. Somwijlen zijn, te oordeelen naar het opgewekte voorkomen en het kwispelen met den staart, de droom- of schijnbeelden van vervrolijkenden aard.

Een ander vroegtijdig en ligt waar te nemen verschijnsel is een hevig krabben aan het oor. Daarbij moet men echter op een paar bijzonderheden acht geven, welke het als een teeken van dolheid kenmerken. Honden krabben dikwerf de ooren, en er is eene ziekte, welke men kanker noemt, en welke het den honden al zeer lastig maakt en die hen, onder pijnlijk janken, voortdurend de ooren doet krabben. Hoe zullen wij dan uitmaken of dit aan dolheid moet worden toegeschreven, of wel aan kanker? Een geoefend oog ziet dit ligtelijk aan de gesteldheid van de binnenvlakte van het oor, doch iedereen is er toe in staat. Men onderzoekte slechts of dat krabben sedert kort, sedert den vorigen dag bij voorbeeld, en dus in vergelijking van de zich steeds langzaam ontwikkelende kanker, snel is ontstaan. Bovendien, al krabben zij zich bij kanker somtijds zeer sterk, zij rollen daarbij niet over den kop heen als een bal. Dit is een zeer eenvoudig en sterk sprekend teeken.

Een ander verschijnsel is de ontaarding van den eetlust. De hond weigert, dikwerf met eene uitdrukking van walging, zijn gewoon voedsel, of wel hij grijpt het met graagte en laat het weer vallen, soms uit afkeer, en somtijds omdat hij het niet kaauwen kan. Dit laatste is een onfeilbaar teeken. Het heeft zijn grond in eene verlamming der kaauwspieren en doet denken aan den toestand der keel waardoor lijders aan watervrees belet worden te drinken. Soms braken de honden in den aanvang der ziekte eens of tweemaal. Hebben zij dit gedaan dan nemen zij *nimmer* meer natuur-

lijk voedsel, maar trachten met graagte naar wat vuil en afzigtelijk is.

Ook is het een vast teeken van dolheid, als een goed zindelijke hond, kamers, waar hij steeds rein was, bevuilt en hij die plekken *aanhoudend* lekt.

Het schuimen van den mond, waarvan zoo veel opgegeven wordt, kan alleen voor een geoeffend oog een kenmerk wezen en is altijd in veel minderen graad dan bij sommige andere ziekten aanwezig. Wat men beuzelt van met schuim bedekte dolle honden is geheel verzonnen. Bij stuipen ziet men het somtijds, maar deze, ofschoon men het er dikwerf voor houdt, hebben met dolheid niets gemeens. De vermeerderde speekselafscheiding houdt hierbij spoedig op, het speeksel zelf wordt taai en kleeft aan de hoeken van den mond. Van daar dat het dier met de pooten den mond wrijft.

Dat wrijven en strijken aan de mondhoeken is nog een, en dat wel een gevaarlijk teeken, omdat het kan doen denken, dat de hond een been heeft ingeslikt, hetwelk hij tracht te verwijderen. Soms wil men dan het dier helpen en loopt gevaar van gebeten te worden, gelijk aan een Franschen veearts overkwam, die daarbij gebeten, door watervrees aangedaan en ten grave gesleept werd. Toch is het niet moeilijk te zien, of een in de keel geschoten been de oorzaak is al of niet. Is er werkelijk een been in de keel, dan houdt de hond den bek *aanhoudend* open, hangt het van eene andere oorzaak af, dan is hij afwisselend open en toe; zien wij nu dat het laatste het geval is, dan moeten wij op onze hoede zijn en zien wij het dier over den kop tuimelen en zijn evenwigt verliezen, dan kunnen wij zeker zijn dat er dolheid bestaat.

Het is opmerkelijk dat dolle honden bijna volkomen gevoelloos zijn voor pijn. Men kent voorbeelden niet alleen, dat zij zich zelve het vleesch van de beenen scheurden, maar ook, dat zij een hun toegestoken gloeiend ijzer met den bek grepen, vasthielden en bij herhaling weder aanvatten.

Nog hebben wij den eigenaardigen klank bij het blaffen en huilen te vermelden. De wijziging welke het geluid in deze ziekte daarbij ondergaat, laat zich echter niet beschrijven en wij moeten dus alleen opmerken, dat eene verandering in den toon reeds verdacht is.

Wij hebben nu genoeg van de eerste verschijnselen dezer noodlottige ziekte gezegd om ieder, die slechts eenige opmerkzaamheid in acht wil nemen, in staat te stellen haar in den aanvang te onderkennen.

Men vrage zich af: is de hond bewegelijk en knorrig? Toont hij — ziek zijnde — overdreven gehechtheid? Lijdt hij aan zinsbedrog? Heeft hij brandenden dorst? Krabt hij hevig de ooren? Wrijft hij aan de mondhoeken en heeft hij daarbij den mond niet *aanhoudend* open? Is hij onzindelijk in de kamer en lekt hij hardnekkig de plaatsen, welke hij verontreinigd heeft? Weigert hij zijn natuurlijk voedsel en heeft hij een ontaarden eetlust? Is hij ongevoelig voor pijn? Is zijne stem veranderd? Elk dezer verschijnselen moet argwaan wekken en dan zal naauwkeurige waarneming spoedig den wezenlijken aard der zaak doen ontdekken. Wij raden onze lezers aan deze kenteekenen vast in 't geheugen te prenten; het kan hun welligt van groot nut worden.

Men wachte zich de door velen aangevoerde genezende eigenschap van het likken der honden op de open huid aan te wenden; immers het is mogelijk dat de hond dol is, zonder dat men het nog ontdekt heeft, wat te ligter het geval wezen kan, omdat dolle honden somwijlen tusschenpoozen hebben, waarin zij volmaakt gezond schijnen; evenzeer is het af te keuren, dat men slapende honden door een' slag of stoot of steenworp wekt. Want soms legt de dolle hond zich afgemat, met gesloten oogen, neder en tracht naar eenige rust; wordt hij daarin op tergende wijze gestoord, dan loopt men gevaar aangevlogen, gebeten en welligt een onvermijdelijken dood in de armen geworpen te worden.

De gevallen van door dolheid aangedane *katten* zijn gelukkig uiterst zeldzaam; want eene dolle kat is een inderdaad vreesselijk woest dier. Eene juiste beschrijving, welke algemeen geldig zou kunnen wezen, zijn wij daarom niet in staat met genoegzame zekerheid te geven. Doch als eene kat knorrig is en in eene hoek kruipt en daaruit niet te krijgen is door vriendelijke toespraak of aangeboden voedsel, dan moet men ze dadelijk van kant maken.

OVER HET GIF VAN DEN DOLLEN HOND.

Het is onnoodig te zeggen, dat het gif, de smetstof, door het speeksel en *uitsluitend* daardoor wordt overgeplant. Het is dus van geheel anderen aard dan de smetstof der pokken en kan alleen door dadelijke uitbreiding en opname in het ligchaam werken. Eigenlijk is alzoo niet de beet, niet de verwonding, maar het speeksel gevaarlijk. Daarom is het evenzoo gevaarlijk, door een dollen hond te worden gelekt, als de huid enig wondje of zweertje heeft, als er door gebeten te worden. De volkomen *ongeschonden* huid neemt echter het gif niet op, al is zij nog zoo zeer met speeksel van den dollen hond bedekt. Het boven aangehaald geval (bladz. 19) schijnt hiermede wel in tegenspraak; doch er is grond aan de juistheid van dit punt der waarneming te twijfelen. Bovendien is het zeer mogelijk en zelfs waarschijnlijk, dat toen de hond zijne tanden in de hand van den koetsier geslagen had, deze door eene bijna werktuigelijke beweging, de hand aan den mond, en het gif alzoo met het slijmvlies van lippen of tong in aanraking gebragt heeft. Zoo veel is zeker, dat, terwijl niets gemakkelijker is dan de ziekte over te planten door de smetstof aan een ander dier in te enten, dit nooit aan iemand gelukt is, door eenvoudig het speeksel met de bloote, doch ongeschonden huid in aanraking te brengen.

Wij moeten daarom onze opmerkzaamheid niet uitsluitend tot den beet zelven bepalen. Menig een en ook menig dier is zonder eenig schadelijk gevolg door een dollen hond gebeten. De wollen kleeding of de dikke huid van het dier hadden dan het speeksel van de tanden afgewischt, vóór zij het vleesch binnen drongen. Hetzelfde geldt van den slangenbeet: doodelijk op het ontbloote ligchaam, is hij in den regel onschadelijk door de kleederen heen. Niet alleen om deze reden, maar ook omdat het organisme van den verwonde de vatbaarheid mist om het gif op te nemen, kan een dulle hondsbeet onschadelijk wezen. Het is bekend, dat sommige menschen volstrekt onvatbaar zijn om door zekere ziekten

te worden aangedaan. Zij worden nooit besmet, zelfs niet door inenting; en dit schijnt ook voor dolheid te gelden. De beroemde JOHN HUNTER verhaalt, dat hem een geval bekend was, waar van 27 gebeten personen slechts één de watervrees kreeg. Zelfs honden, uit hunnen aard zoo zeer tot dolheid voorbeschikt, krijgen — gebeten zijnde — niet altijd de ziekte. Te Charenton was een hond, welke volkomen onvatbaar er voor scheen te wezen: men heeft dien door dertig verschillende dolle honden doen bijten, en toch heeft hij nooit eenig teeken van dolheid vertoond. Het is dit niet zelden vrij blijven van de ziekte, dat de faam van kwakzalvers, die voorgeven een middel tegen de watervrees te bezitten, ophoudt. Altijd kunnen zij voorbeelden aanvoeren, waar hun middel ingenomen en de patient vrijgebleven is. Sterft de lijder, dan heet het: het remedie is te laat of niet behoorlijk aangewend. Wij kunnen niet luide genoeg opkomen tegen het vertrouwen dat men in deze middelen stelt, omdat ongelukkig genoeg het *eenigst* mogelijke voorbehoedingsmiddel, namelijk het uitsnijden of uitbranden van de gebeten plaats, zeer pijnlijk en, in de oogen van onkundigen, vooral zeer onrustbarend is, en er eene niet onnatuurlijke geneigdheid bestaat, om dit te ontwijken, en toevlugt tot een minder onaangenaam, zoo genaamd specifiek middel te nemen. Maar thans, nu wij in de chloroforme een middel bezitten, dat ons tegen de pijn bij kunstbewerkingen beschut, zou het verregaande dwaasheid zijn, in iets anders zijn vertrouwen te stellen, dan in de hulp der heilkunde.

Wij willen nu de verdere werking van het gif volgen. Ter plaatse waar het is ingebracht, schijnt het voor een niet te voren te bepalen tijd te verblijven. De wond geneest, even als ware zij door een volkomen gezonden hond veroorzaakt. Er verloopen dagen, weken en somtijds maanden zonder eenige aanduiding van gevaar. Het eerste teeken is jeuking aan het lidteeken. Men noemt dit het begin der verheffing. Gewoonlijk wordt dit gevolgd door ontsteking rondom het lidteeken, met pijn, zwelling, of doofheid, welke zich naar den romp toe uitstrekt. Kort daarop breekt de aanval uit. Sommige uitstekende geneeskundigen zijn van meening, dat, in gevallen waarin men verzuimd heeft het verwonde gedeelte dadelijk uit te snijden, het leven nog te behouden zou zijn, indien men daartoe overging dadelijk bij het

begin der verheffing. In zulk een geval is het zeker nog raadzaam een dergelijken maatregel te nemen. Ten aanzien dier eerste verschijnselen zou men zich kunnen vergissen. YOUATT verhaalt van zich zelve: „ik ben veel menigvuldiger door dolle honden gebeten dan mij lief was; door het tijdig aanwenden der vereischte voorzorgen ben ik echter vrijgebleven, en toch, wanneer ik oververmoeid of eenigzins ontstemd ben, jeuken en kloppen nog sommige oude lidteekenen, ja zij worden zelfs rood en zwellen op.

De tijd, welke er verloopen kan tusschen de verwonding en het uitbreken der ziekte, is, zoo als wij gezegd hebben, onbepaald. Gewoonlijk duurt hij van 3 weken tot 7 maanden. Binnen de veertien dagen na den beet zag YOUATT nooit de dolheid bij den hond uitbreken; wel is hem een geval voorgekomen waarin dit eerst zeven maanden er na plaats greep.

Wat wordt er nu van het gif gedurende al dien tijd? Wordt het langzaam in het bloed opgenomen, of blijft het werkloos op de plaats der verwonding, tot het tijdperk der verheffing en wordt het dan eerst opgeslorpt? Men voelt ligtelijk het belangrijke dezer vraag. Immers, blijft het gif werkeloos in de genezen wond, dan kan het ieder oogenblik door uitsnijding verwijderd worden, mits dit maar vóór de verheffing geschiedt; is dit zoo niet, dan wordt met ieder uur dat na den beet verloopt, het voorbehoedend vermogen der uitsnijding minder. De beantwoording dezer vraag kan alleen langs den weg der proefneming gevonden worden, en wij moeten hopen, dat daartoe ernstige pogingen zullen worden aangewend. Eveneens moet nog worden uitgemaakt of het gif reeds als zoodanig werkelijk in het speeksel aanwezig is, dan of dit eerst door verbinding van het speeksel met sommige elementen der verwonde plaats gevormd wordt. Deze vraag heeft echter hoofdzakelijk een te uitsluitend wetenschappelijk belang, dan dat wij er te dezer plaatse over zouden uitwijden.

De meerdere of mindere kans, welke men heeft om, gebeten zijnde, de watervrees al of niet te krijgen, laat zich niet met zekerheid bepalen. Het ontbreekt nog aan genoegzame getallen van wel bewezen dolle-honds-beten, waarvan men de gevolgen naauwkeurig heeft waargenomen, om hierin uitspraak te doen. Het schijnt, dat slechts een derde der gebetenen door de vræsselijke ziekte wordt aangetast. Indien deze verhouding in de werkelijkheid bestond,

waar zou zij dan toe kunnen en moeten leiden? Immers tot niets anders dan om den angst eenigzins te verminderen, doch nimmer om iets te verzuimen. Wie door een verdachten hond gebeten is, heeft slechts ééne zaak te doen, maar die mag hij ook om geene reden hoëgenaamd nalaten: „hij roepe dadelijk heelkundige hulp in.”

Overigens trachte men den verwonde zooveel mogelijk gerust te stellen. De angst toch van door eene zoo afgrijsselijke ziekte te worden aangedaan, kan een heftigen, dikwerf blijvenden en ligt nadeeligen invloed uitoefenen. Wat die vermag, willen wij ten slotte met een enkel voorbeeld vermelden.

De Fransche veearts BARTHÉLEMY, een man „solidement trempé au physique et au moral”, werd door een onder zijne behandeling zijnden dollen hond gebeten. Niettegenstaande de wond oogenblikkelijk werd uitgebrand, kon hij toch naderhand nooit meer het gezigt van een dollen hond verdragen; ja, hij gevoelde eene onbeschrijfelijke onaangenaamheid als hij de ziekte slechts hoorde noemen. Op zekeren dag, in 1847, zag hij een oploop en vernam, op zijne navraag, dat een kind zoo even door een dollen hond gebeten was. Hij bestreed en overwon zijn gevoel van angst, sprong dadelijk zijn rijtuig uit, baande zich een weg door de menigte heen, nam het kind in zijne armen (men had het niet durven aanraken en het schreiende op de straat laten liggen), droeg het in eene apotheek in de nabijheid, en daar brandde hij de vele verwondingen. Daarna bragt hij het kind bij zijne ouders, schreef voor hoe men verder handelen moest en verwijderde zich, zonder te zeggen wie hij was. „Gedurende al dien tijd,” zeide zijn bediende, „was mijn meester bleek als de dood.”

J. A. DELHEZ.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in several paragraphs and is mostly obscured by the low contrast of the scan.

